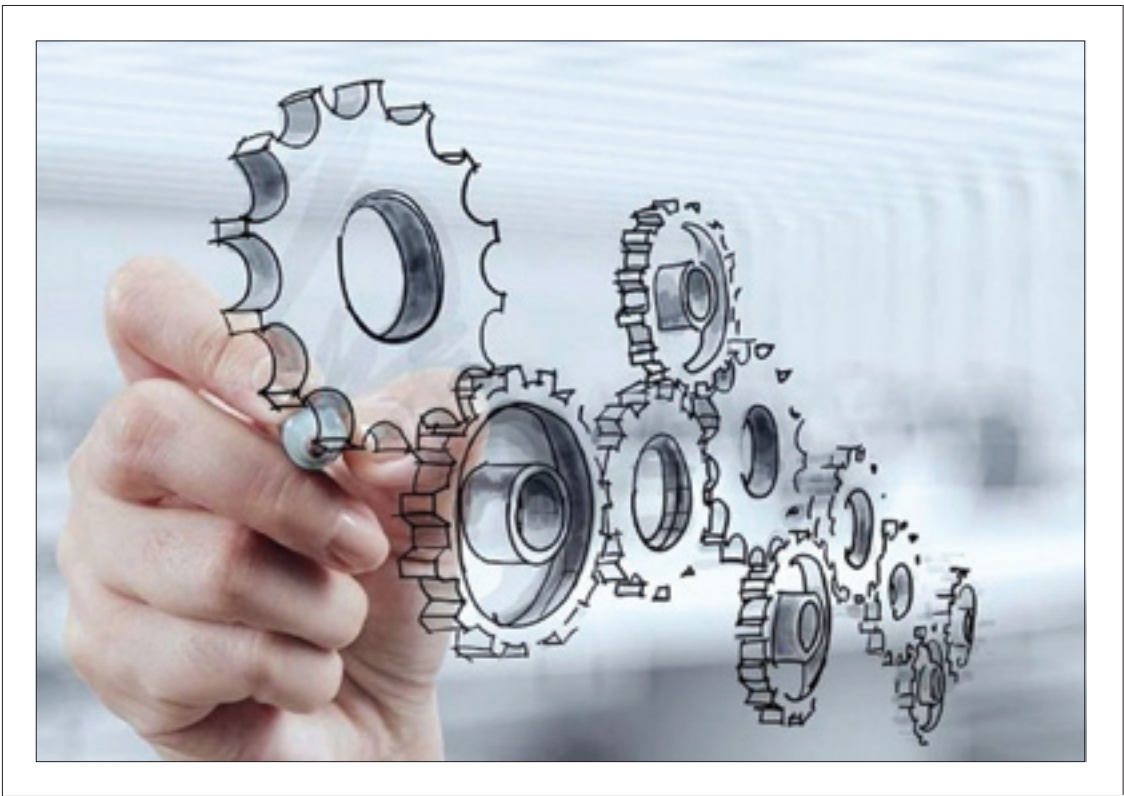

«جوان» الزامات و چالش‌های رشد اقتصادی را واکاوی می‌کند

چرا و چگونه به «رشد اقتصادی ۸در صد با عدالت» برسیم

اگر چنانچه ما پیشرفت بدون عدالت داشته باشیم، در واقع پیشرفت نکرده‌ایم؛ پیشرفت باید همراه با عدالت باشد

رشد اقتصادی یکی از شاخص‌های مهم ارزیابی وضعیت اقتصاد یک کشور است که تولید کالا و خدمات در یک بازه زمانی را نشان می‌دهد. به‌دیگر سخن رشد اقتصادی بر اساس تولید ناخالص داخلی (GDP) و تولید ناخالص ملی (GNP) سنجیده می‌شود و به زبان ساده افزایش بازدهی اقتصادی است. رشد اقتصادی بستر رفاه عمومی از طریق «افزایش در آمد» و «تأمین کالاهای مورد نیاز مصرف‌کنندگان به قدر کافی» بوده و همین امر باعث مهم بودن آن است. طبعاً دولت‌ها در تلاش برای نیل به چنین هدف والایی هستند و این مهم نیز مستلزم متغیرهای مهمی همچون نیروی انسانی، فناوری‌های جدید، روش‌های کار آمد، مواد اولیه کافی و مطلوب، کمیت نیروی کار ومانند آن است. اما مهم‌تر از رشد اقتصادی، «رشد اقتصادی عدالت‌محور» است چه آنکه رشد و پیشرفت بدون عدالت معنایی ندارد. هنوز رنج توسعه منهای عدالت در جای جای کشورهایمان برای مردمان این سرزمین تازه است و از قضا باینان و مردیان آن، این روزها داعیه‌دار شده و شولای مطالبه‌گری سه تن کرده‌اند ولی روایت تاریخ ثابت می‌کند این ردا به تن‌شان زار می‌زند.

■ سازندگی بدون عدالت نه

رهبر حکیم انقلاب سه دهه قبل در سخنرانی نوروزی سال ۱۳۷۲ صراحتاً تأکید کردند: «آنچه من به برنامه‌ریزان و مسئولان دولتی مؤکداً سفارش می‌کنم، این است که در این برنامه توجه کنند که هدف اصلی، کمک به طبقات محروم جامعه باشد. این چیزی است که ما را به «عدالت اجتماعی» نزدیک می‌کند. هدف اصلی در کشور ما و در نظام جمهوری اسلامی، عبارت از تأمین عدالت است و رونق اقتصادی و تلاش سازندگی، مقدمه آن است. ما نمی‌خواهیم سازندگی کنیم که نتیجه این سازندگی یانتیجه رونق اقتصادی، این باشد که عده‌ای از تمکن بیشتری برخوردار شوند و عده‌ای فقیر تر شوند.» اما مع الایم باینان سازندگی که از لفظ «سر دار» نیز برای خود استفاده کردند، کشور را به سستی سوق دادند که به زعم خبرگان ریشه بی‌عدالتی‌ها و شکاف طبقاتی و دور شدن انقلاب از اهداف خود از جمله عدالت و ساده‌پسینی و توجه به طبقات کمتر برخوردار همان دهه هفتادی است که به «پیشرفت توأم با عدالت» توجه شد و جالب آنکه معتقد بودند له شدن طبقات محروم زیر چرخ توسعه، لازمه توسعه بوده و باید این طبقات قربانی شوند. البته این تفسیر نکبت همچنان وجود دارد و بعضاً مصادیق آن به گوش می‌رسد. مثلاً اینکه چند سال قبل که مجدد به قدرت بازگشته بودند مدعی شدند هزینه زندگی در پایتخت باید آن قدر گران شود که هر کسی توانایی سکونت در آن نداشته باشد لاجرم از تهران مهاجرت کند، اما هرگز به این سؤال اساسی پاسخ نمی‌دهند که اموال خود را از کجا به دست آورداند؟ آیا اینها همان «جیب‌خالی‌های دایروز انقلاب» نبودند که با پیروزی انقلاب اسلامی به همت مردم رنج‌کشیده ایران، به نان‌ونوایی رسیدند و چرب‌وشیرینی زندگی مزه داد و رفته‌رفته از اهداف انقلاب اسلامی دور شدند و حتی به اصول مصرح قانون اساسی وقعی ننهادند از جمله بند ۹ اصل سوم قانون اساسی که صراحتاً به «رفع تبعیضات ناروا» تأکید دارد.

■ لازمه مفید بودن رونق اقتصادی

رهبر انقلاب شاید به دلیل همین رویکرد دهه ۷۰ بود که ۲۲ مهر ۱۳۷۴ طی بیاناتی در دیدار مردم‌سالاری تأکید کردند: «بعضی جاهای دنیا رونق اقتصادی و رفاه مادی تا حدودی دارند اما معنویت ندارند. وقتی معنویت در جامعه وجود ندارد، رفاه اقتصادی هم فایده‌ای نمی‌بخشد، تبعیض را برطرف نمی‌کند، عدالت اجتماعی به وجود نمی‌آورد، گرسنگی را ریشه‌کن نمی‌کند و فساد را از بین نمی‌برد. رونق اقتصادی که همه چیز یک کشور نیست.» البته در سخنرانی نوروزی سال ۱۳۷۶ نیز فرمودند: «آنچه به معنای عدالت مطلق مورد نظر است، یک حرکت بلندمدت لازم دارد، ولی آن چیزی که من می‌خواهم به مسئولان و به مردم عرض کنم، این نکته است که در دوران بازسازی، خطر دنیاطلبی بیشتر از همیشه است. در دوران بازسازی، ثروت‌ها انباشته می‌شود چون دوران بازسازی، دوران تراکم کارها، دوران

ضرورت‌های رشد اقتصادی

- علاج مشکل معیشت مردمی و رفاه خانوار
- ارتقای جایگاه ایران در اقتصاد منطقه و جهان
- تأمین کار برای نیروی انسانی متخصص زیاد
- جوان کردن کشور بر ای فردا

ارکان رشد اقتصادی

- افزایش سرمایه گذاری
- ارتقای بهره‌وری

انباشت ثروت‌ها، دوران افزایش فعالیت‌های اقتصادی و دورانی است که اگر کسی می‌تواند تلاشی بکند و حرکتی اقتصادی بکند، راه برای او باز است. در چنین دورانی، آدم‌هایی که اهل دنیا هستند، آدم‌هایی که دلشان در بند زخارف دنیوی است، آدم‌هایی که منافع شخصی خود را بر منافع کشور و ملت و مصالح انقلاب ترجیح می‌دهند، دستشان باز است، برای این‌که بتوانند خدای نکرده به سمت اشرافی‌گری و زراندوزی و جمع مال و منال و سوءاستفاده بروند. دوران بازسازی، دوران شکوفایی و پیشرفت ملت و دوران ساختن کشور است. اما در همین حال، این دوران، دوران خطر گرایش آدم‌های ضعیف به سمت اشرافی‌گری و تجمل و انباشت ثروت و سوءاستفاده از ثروت نیست. بنابراین همه باید خیلی مراقب باشند؛ هم مسئولان و هم آحاد مردم.» گذشت بیش از ۲۵ سال از آن روزها شاخص خوبی برای قضاوت درباره خطر همدار داده شده است.

■ همان برنامه عدالت‌محور

البته با گذشت سه دهه از آن روزها و اندازهایی که مورد توجه قرار نگرفت، برنامه این روزها هم همان است. رهبر حکیم انقلاب که در اجرای بند یک اصل ۱۱۰ قانون اساسی، سیاست‌های کلی برنامه هفتم را پس از مشورت با مجمع تشخیص مصلحت نظام و با اولویت پیشرفت اقتصادی توأم با عدالت تعیین کردند،

در همان بند یک صراحتاً تأکید کرده‌اند: «هدف کلی و اولویت اصلی برنامه هفتم با رعایت سیاست‌های کلی مصوب، پیشرفت اقتصادی توأم با عدالت با نرخ رشد اقتصادی متوسط ۸ درصد در طول برنامه تعیین می‌شود با تأکید بر افزایش بهره‌وری کل عوامل تولید (منابع انسانی، سرمایه، فناوری و مدیریت)» ایشان ۱۰ بهمن نیز در دیدار تولیدکنندگان، کارآفرینان و دانش‌بنیان‌ها فرمودند: «ما در برنامه هفتم توسعه، اولویت اصلی برنامه را گذاشتیم پیشرفت اقتصادی توأم با عدالت. مسئله عدالت هم مهم است، یعنی اگر چنانچه ما پیشرفت بدون عدالت داشته باشیم، در واقع پیشرفت نکرده‌ایم؛ پیشرفت باید همراه با عدالت باشد؛ البته ساز و کار دارد، راه دارد؛ این جور نیست که امکان‌پذیر نباشد، یک چیز معضل و میهمی باشد؛ نه، راهکار وجود دارد.»

■ رشد اقتصادی و الزامات آن

یکی از موارد مهم مورد مطالبه رهبر انقلاب، مقوله مهم «رشد اقتصادی» بود که فرمودند: «رشد اقتصادی را متوسط ۸ درصد در سیاست‌های برنامه هفتم قرار دادیم که اگر واقعاً ما بتوانیم به طور متوسط به رشد ۸ درصد برسیم در طول مدت پنج‌ساله برنامه به نظر من کار بسیار خوبی انجام گرفته. ما به این رشد احتیاج داریم؛ چرا؟ به چند علت، به چند دلیل ما نیاز داریم به اینکه این رشد را به دست بیاوریم.»

پنج‌شنبه ۱۳ بهمن ۱۴۰۱ | ۱۱ رجب ۱۴۴۴ |

نظام اقتصادی اسلام

طبعاً رهیافت جمهوری اسلامی ایران مبنی بر «نه شرقی، نه غربی» درباره همه ساحت‌ها از جمله اقتصاد صدق می‌کند. نفی نظام‌های اقتصادی نئولیبرالیسم و کمونیسم با پشتوانه «نظام اقتصادی اسلام» است، اما این نظام آنطور که باید، معرفی و مورد توجه قرار نمی‌گیرد. از این جهت در سلسله مطالبی کتاب «نظری به نظام اقتصادی»، مجموعه یادداشت‌های متفکر شهید استاد مر تفضی مطهری را بازخوانی می‌کنیم.

سودناروای بازرگان

آیا همان‌طور که ارزش هر چیزی ناشی از کاری است که در آن صورت گرفته است و به مقدار کاری است که در آن شکل گرفته، قدرت ایجاد ارزش هر چیز نیز به اندازه ارزش خود آن چیز است؟ یا ممکن است چیزی بیش از اندازه ارزشی که دارد ارزش ایجاد کند و به عبارت دیگر بیش از اندازه کاری که در ایجاد آن صورت گرفته کار تحویل دهد؟ به عبارت دیگر آیا مقدار کاری که از اشیا ساخته است حداکثر مساوی است با مقدار کاری که در آنها تراکم یافته و هر چیزی فقط قادر است مقدار کار متراکم شده در خود را به دیگری منتقل کند یا قادر است بیش از آن مقدار کاری که صرف خودش شده است به دیگری منتقل نماید؟ به عبارت دیگر، مطابق اصطلاح مارکسیست‌ها، آیا ارزش اشیا، ثابت است یا متغیر؟ یا شق سومی در کار است و باید قائل به تفصیل شد و آن اینکه بعضی اشیا قادر نیستند و بعضی اشیای دیگر قادرند. اگر اینچنین است رمز این تفاوت در کجاست؟ آیا نظریه ارزش اضافی کارل مارکس سرمایه‌داری را ظالمانه جلوه داده است یا برعکس، آن را عادلانه جلوه داده است؟ به عبارت دیگر آیا مارکس سرمایه‌داری را از جنبه اخلاقی و حقوقی تبرئه و تطهیر کرده و قانون مغرر را تصحیح کرده است، یا ظالمانه بودن آنها را به ثبوت رسانده است؟ ارزش اضافی از نظر ما مربوط به عادلانه نبودن مزد است، از طرفی و به استثمار مصرف‌کننده است از طرف دیگر و مربوط به ماشین است از جانب سوم. آیا سودی که بازرگان می‌برد سهمی از اضافه ارزش تولیدکننده است، آنچنانکه سوسیالیست‌ها می‌گویند و در نتیجه بازرگان تولیدکننده را استثمار می‌کند، یا سودی که می‌برد اگر زائد بر مقدار کار و ابتکاری است که به خرج می‌دهد استثمار مصرف‌کننده است نه شرکت در ارزش اضافی تولیدکننده (و یا هر دو)؟ سوسیالیست‌ها روی قاعده‌ای که دارند مبنی بر اینکه هر چیزی جزاً در حدود قیمت واقعی خود به فروش می‌رسد و بازار تعیین‌کننده ارزش واقعی است، ناچارند که سودهای ناروای بازرگانی را تعدی به حقوق تولیدکنندگان بدانند و پس، اما به نظر ما که این مطلب را قبول نداریم سود ناروای بازرگان ممکن است تعدی به حقوق تولیدکننده باشد و ممکن است تعدی به حقوق مصرف‌کننده بوده باشد.

نگارخانه

استفاده بجای از ضرب جینی

مرکز پژوهش‌های مجلس، هفتمی سال جاری در گزارش با عنوان «نقدی بر شاخص ضریب جینی از منظر عدالت اسلامی» تأکید کرد امروزه شاخص‌ها نقش بسیار تأثیرگذاری در جهت‌دهی جوامع از طریق استانداردسازی و ایجاد بستری‌های ارزیابی و اثرسنجی سیاست‌ها یفا می‌کنند و به همین واسطه می‌توان از آنها به عنوان یکی از ابزارهای مهم حکمرانی نام برد. با توجه به این جایگاه اگر شاخص‌ها به‌رستی طراحی نشده یا در جایگاه صحیح خود به‌کار گرفته‌نشوند، منجر به خطای محاسباتی و جهت‌دهی غلط به سیاستگذاران و جامعه خواهند شد. از این رو نیاز است تا شاخص‌هایی که نقش تعیین‌کننده در سیاست‌های کشور دارند با دقت مورد بررسی و واکاوی قرار گیرند و شکل و جایگاه دقیق استفاده از آنها برای سیاستگذار تبیین شود. ضریب جینی از جمله شاخص‌هایی است که نقش بسیاری در جهت‌دهی سیاست‌ها و رصد وضعیت عدالت و برابری در کشور دارد و می‌توان گفت از جمله عمومی‌ترین شاخص‌های مورد راجع در عرصه سیاستی کشور است. اما باید اذعان داشت که متأسفانه این شاخص به شکل صحیح در عرصه سیاستی کشور مورد استفاده و استاندارد نیست. همین امر منجر به گزارش‌های دقیق‌تر از وضعیت عدالت در جامعه نشده و به تبع آن یا ایجاد خطای محاسباتی، سیاستگذار را به اشتباه کشانده است و در نهایت منجر به تجویز سیاست‌های ناپجا و غلط می‌شود. در حال حاضر ضریب جینی برای صورت‌بندی برابری در آخرین مرحله توزیع ثروت در جامعه استفاده می‌شود و این نوع استفاده و قضاوت از منظر عدالت اسلامی مورد تأیید نیست. در این نوشتار نشان داده‌ایم که استفاده بجای از ضریب جینی وقتی خواهد بود که برای رصد وضعیت نابرابری جامعه در حلقه نخست توزیع به کار گرفته شود. مقصود از حلقه نخست توزیع بررسی و رصد وضعیت نابرابری در بهره‌مندی جامعه از منابع اولیه است. از آثار و مضرات محور قرار گرفتن این شاخص در سیاست‌های رفاهی آن بوده که سیاستگذار را از پرداختن به علل بی‌عدالتی‌ها دور کرده و او را به درگیری با مأمول‌ها و اتخاذ سیاست‌های ترمیمی در حوزه توزیع مشغول ساخته است. این موضوع از بررسی سابقه تاریخی سیاست‌های ناظر بر رفع فقر و نگاه به شیوه حمایت‌های معیشتی و یارانه‌ای کشور قابل کشف است. سیاستگذاری صحیح در حوزه رفاه و مقابله با پدیده‌های شومی چون فقر باید بدواً متمرکز بر «مقابله با ایجاد فقر در جامعه» باشد و نه از «بین بردن و زدودن فقر». متأسفانه به واسطه غفلت از تمرکز بر علت‌ها، نظام اقتصادی، سمت و سوی واگرا در شکاف طبقاتی به دست آورده و چهره رشتی را در عرصه اجتماع پدید آورده است. روز به روز به این شکاف افزوده می‌شود و نظام سیاستی کشور با شیوه فعلی و الصاق سیاست‌های ترمیمی، نمی‌تواند آثار منفی آن را از بین برده و شکار را کاهش دهد.

تجربه کند. در خصوص بخش نفت یا توجه به وضعیت موجود و شرایط بین‌المللی و عدم رشد صادرات این بخش نسبت به فصل مشابه سال قبل پیش‌بینی می‌شود این بخش رشد ۱/۱ درصدی نسبت به سال قبل داشته باشد. همچنین به‌رغم پیش‌بینی رشد ۴۶ درصدی بخش صنعت در سال ۱۴۰۱ بررسی‌ها نشان می‌دهد مواردی مثل قطعی برق و گاز صنایع و کاهش تقاضای کالاهای صادراتی می‌تواند رشد این بخش را تهدید کند. ضمن اینکه برای بخش ساختمان با توجه به کاهش تعداد پروانه‌های ساختمانی صادره در سال ۱۴۰۰ و کاهش عملکرد بودجه عمرانی دولت در سه ماهه اول سال ۱۴۰۱ و با فرض ادامه روند طی شده در فصل اول سال رشد منفی ۳/۴ درصدی قابل پیش‌بینی است. در نهایت پیش‌بینی می‌شود بخش خدمات با توجه به بازیابی این بخش پس از شیوع ویروس کرونا بار شد مثبت ۳/۶ درصدی مواجه شود. قابل ذکر است صندوق بین‌المللی پول و بانک جهانی نیز در آخرین گزارش‌های خود رشد اقتصادی ایران در سال ۲۰۲۲ را به ترتیب ۳ و ۲/۷ درصد پیش‌بینی کرده‌اند.

وضعیت رشد اقتصادی کشور

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی اخیراً در گزارش «تحلیل بخش حقیقی اقتصاد ایران» با استناد به اعلام بانک مرکزی، رشد اقتصاد ایران در سال گذشته را ۴/۴ درصد اعلام کرد که البته بخش مهمی از آن ناشی از رشد ۶/۵ درصدی بخش خدمات

در نتیجه کاهش آثار شیوع ویروس کرونا بود. طبق این گزارش در سال ۱۴۰۱ بخش حقیقی اقتصاد کشور متأثر از عوامل مختلفی خواهد بود. اثر سیاست‌های انقباضی بانک‌های مرکزی دنیا بر کاهش تقاضای قیمت کالاهای صادراتی کشور، اثر حذف ارز ترجیحی بر صنایع غذایی و بخش کشاورزی و اثر منفی قطعی برق و گاز بر بخش

صنعت و خدمات می‌توانند بخش حقیقی اقتصاد ایران را متأثر کنند. بر اساس آخرین شواهد از عملکرد اقتصاد ایران در سه ماهه اول سال ۱۴۰۱ و روندهای قابل تحلیل تا پایان سال، رشد اقتصادی ایران در سال ۱۴۰۱ حدود ۳/۷ درصد و رشد بدون نفت ۲/۹ درصد برآورد می‌شود. به طور خاص پیش‌بینی می‌شود در سال ۱۴۰۱ بخش کشاورزی متأثر از افزایش بارندگی نسبت به سال آبی گذشته رشد ۷/۹ درصدی را